

TOG' RAYHONINING SHIFOBAXSHLIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10929767>

*Samarqand davlat tibbiyot universiteti 1-kurs 1-son davolash fakulteti 106-guruh
talabasi Turatov Sh.X*

*Samarqand davlat tibbiyot universiteti tibbiy kimyo kafedrasida
v.b. dotsent Kiyamova D.Sh*

Annotatsiya: *Ushbu maqoladan tog' rayhoni, uning tarkibi, yana uning hidi, moyi hamda damlamalarining davolari, tayyorlanishi va qo'llanilishi, xalq xo'jaligida ishlatilishi haqida ma'lumotlarga ega bo'lishimiz mumkin.*

Annotation: *From this article, we can get information about mountain basil, its composition, its smell, its oil and tinctures, its preparation and use, and its use in the national economy.*

Аннотация: *Из этой статьи мы можем получить информацию о базилике горном, его составе, запахе, масле и настояках, его приготовлении и применении, а также использовании в народном хозяйстве.*

Kalit so'z: *Tog' rayhoni, efir moylari, damlama, sebinak, o'rmon yalpizi, tog' qora rayhoni.*

Tog' rayhonini tog' qora rayhoni, o'rmon yalpizi, sebinak ham deyishadi. Tog' rayhoni tog' yonbag'irlari, o'tloqlar va o'rmonlarda o'sadi. Xushbo'y, manzarali gul sifatida ham ekiladi. Uning tarkibida 2.2% efir moylari, geranil, askorbin kislotalar, timol, karvakral, atsetat kislotalari, karotin, oshlovchi moddalar, 6-8% tanin, "C" darmon-dorisi, urug'i tarkibida 30% gacha moy bo'ladi. Undagi efirlarga terpenoidlar, flavonoidlar va uning 70% ini tashkil qiladigan evgenollar kiradi. Bundan tashqari, makroelementlardan Mg, Na, Ca, mikroelementlardan Zn, F, Se, Cu larning miqdori yuqoriroq.

Uning hidi xushbo'y bo'lish bilan birgalikda shifobaxsh hamdir. Tog' rayhonini hidining xushbo'yligiga efir moylari sabab bo'ladi. Uni hidlaganda efir moylarining tinchlantiruvchi xususiyati tufayli bosh og'rig'i qoladi, yana o'pka, yurak, yuqori va pastki nafas yo'llari kasalliklarini davolashda qo'shimcha ravishda foydalaniladi. Yana ishtahani ham ochadi. Uni ayollarimiz chakkasiga, sochiga taqib olishi bejiz emas, chunki mikroob, viruslar hamda hasharotlarni yaqinlashtirmaydi. Tabobatda uning shoxchalari, yaprog'i, urug'i ishlatiladi.

Sebinak moyi tish og'rig'iga davo hisoblanadi. U quyidagicha tayyorlanadi: bir hovuch maydalangan tog' rayhoni o'tiga 0.5 litr zaytun moyi yoki pista moyi qo'shib aralashtirilib, 8 soat damlab qo'yiladi. So'ngra ezib dokadan o'tkaziladi. Hosil bo'lgan ekstrakt paxta pilichaga shimdirilib, tish kovagiga qo'yilganda, u og'riqqa barham beradi.

O'rmon yalpizi damlamalari bemor holiga qarab bir necha xil bo'ladi. Misol uchun, bosh og'rig'ida rayhon, mavrak, limon o't baravar qilib 1 choy qoshiqni 200 ml qaynagan

suvga aralashtirib, 20 daqiqa dimlab qo'yiladi. Tindirib suzib olingach, 1 choy qoshiq asal bilan ichiladi. Uning tinchlantiruvchi xususiyati borligi uchun bosh og'rig'i qoladi.

Tomoq og'rig'ini davolashda quyidagi damlamadan foydalaniladi: 4 osh qoshiq maydalangan tog' rayhon bargi 250 ml qaynagan suvga solib, 20-25 daqiqa past olovda dimlanib, suzib olinadi. Iliq damlamaga 1 kunda 2-3 mahal tomoq chayiladi.

Qovoq shamollaganda quyidagi damlama foydalidir: 2 osh qoshiq maydalangan rayhon bargi 0.5 litr qaynagan suvga dimlanadi va sovutilib, suzgichdan o'tkaziladi. Tayyor bo'lgandan so'ng unga dokani botirib, qovoq ustiga qo'yiladi.

Cho'miltirishda ham foydalaniladi. 300 gr tog' rayhon 3 litr suvga solinadi. Past olovda yarim soatcha qaynatiladi. Dokadan o'tkazilib, katta idishdagi suvga solinadi. Teri kasalliklariga, yallig'lanishga davo, mikroob tushishini oldini oladi. Raxit kasalligini davolashda qo'shimcha sifatida ishlatiladi.

Peshob tutilishini davolash uchun tog' rayhonining urug'idan tayyorlangan damlamasidan foydalaniladi. 3 mahal 1 osh qoshiqdan ichiladi. Bundan tashqari, yurak, o'pka kasaligiga, qon ketishiga, qorin dam bo'lishiga davo bo'ladi. Ona sutinini ko'paytiradi. Siydik haydovchi xususiyatga ega.

Yosh novda va bargidan foydalanilgan qaynatmasini 15 kun 3 mahal 2 osh qoshiqdan iste'mol qilish yoki surtish yaralarni bitishiga, yo'talga, peshob haydashga, nafas yo'llari yaralari tuzalishiga, ichak og'rig'iga, quloq yiringiga foyda qiladi. Ovqatdan zaharlanganda yordam beradi.

Eng ko'p ishlatiladigan damlamasining 2 xil tayyorlanishi mavjud:

1) 30 gr tog' rayhonini 1 litr qaynagan suvga solib, 2 soat damlab qo'yiladi. So'ng 50 gr asal qo'shib, yaxshilab aralashtiriladi. Har kuni 2-3 mahal chorak, yarim stakandan ichiladi.

2) Yana bir usuli: 2 osh qoshiq maydalangan tog' rayhonini 2 piyola qaynoq suvga solib, og'zi berk idishda 30 daqiqa damlanadi. So'ng dokadan o'tkaziladi. 2-3 osh qoshiqda kuniga 3-4 mahal ichiladi. 1 sutka mobaynida ichilishi shart. U balg'am ko'chishini yengillashtiradi, ya'ni yo'talganda qiyinchiliksiz chiqarib yuborishga yordam beradi. Yuqori va pastki nafas yo'llari shamollaganida, bronxit, o'tkir va surunkali yo'talda shifo hisoblanadi. Oshqozon-ichak traktida ular motorikasini kuchaytiradi. Ishtahani ochadi, ovqat hazmini yaxshilaydi. Qabziyat, falaj, qorin dam bo'lishiga, o't pufagi tosh xastaligiga, buyrak va jigar kasalliklariga davo. Qon bosimi oshganida susaytiruvchi, parishonxotirlikni davolashda foydalaniladi. Tog' rayhon damlamasi jig'ildon qaynashi, hiqchoq, ko'ngil aynashini to'xtatadi. Yana asab kasalliklariga foyda. Gijja tushiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Terlatuvchi sifatida shamollashda tavsiya etiladi. Teri, oshqozon, ichak, qovuqni tozalaydi. Ko'z nurini yaxshilaydi, yurakni quvvatlantiradi, bosh aylanishi, tutqanoq, umumiy darmonsizlik, uyqusizlikda yordam beradi.

Homilador, qon bosimi past kishilarga, oshqozon va o'n ikki barmoqli ichagida yarasi bor kishilarga buyurilmaydi.

Bundan tashqari, tog' rayhoni bargini yanchib bavoilga qo'yib bog'lansa shifo topadi. Bargini ezib shamollash, bod kasalligida, mushak og'rigan joyiga surtiladi. Bargi chaynalganda chanqoq qoladi.

Tog' qora rayhoni oziq-ovqatga qo'shib ham ishlatiladi. Masalan, bodring, qo'ziqorin, pomidorni tuzlab yopishda ishlatiladi. Chanqqovbosdi ichimlik sifatida ayronga qo'shib ichiladi. Quritib maydalangan tog' rayhoni quruq mevalarga, kiyimga, guruchga sepib qo'yilsa zararkunandalar kelmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1) <https://azkurs.org/tograyhon-osimligi-dorivor-hususiyatlari-va-umumiy-tasnifi.html>
- 2) Mirzamid MIRZASHARIPOV: <https://xalq-tabobati.uz/uy/2092/tabobat-dorixonasi/tograyxonning-siz-bilmagan-foydalari/#:~:text>
- 3) <https://www.vedantu.com/chemistry/eugenol>
4. Киямова Д. Ш., Аскарлов К. А., Холмуродова Д. К. Исследование влияния наполнителей на физико-механические свойства угольных брикетов //Universum: технические науки. – 2021. №. 8-2. – С. 49-51
5. Kholmurodova D., Kiyamova D. Study of the process of producing fuel briquettes from industrial waste //International Journal of Advance Scientific Research. – 2023. – Т. 3. – №. 10. – С. 238-243.
6. Киямова Д. Ш., Холмуродова Д. К. Разработка научно-методических принципов и технологии получения угольных брикетов //Universum: технические науки. – 2022. – №. 4-8 (97). – С. 56-58.
7. Yusupova S. S., Kholmurodova D. K., Kiyamova D. S. Vexibia Alopecroides-How to New Source for the Synthesis of Physiologically Active Substances Used in Medicine //Global Scientific Review. – 2023. – Т. 20. – С. 25-30.
8. Kholmurodova D. K., Kiyamova D. S., Nurmanova I. M. Study of the structure, physico-chemical properties of the selected organic and non-organic ingredients on the basis of local and secondary raw materials, as related to the development of coal briquettes //Thematics Journal of Chemistry. – 2022. – Т. 6. – №. 1.